

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 7

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 348 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyulda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Avtosanoat korxonalari marketing strategiyasini takomillashtirish yo'llari	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zayniddinova Umida Djalolovna	
Mamlakat raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda maxsus iqtisodiy zonalar omilidan foydalanish istiqbollari	26
Izbosarov Boburjon Baxriddinovich, Abdurasulov Ravshanbek Xotam o'g'li	
Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institutsional tahlili	32
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili	37
Turgunov Odilbek Maripovich	
Etnografik turizmni tashkil etishning xorij tajribasi	41
I. Axmedov	
Xizmatlar sohasining milliy iqtisodiyotdagi rolini tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari	46
Xusanov Murodjon Sunnatullayevich	
Iqtisodiy o'sish tushunchasi va uning rivojlanish tarixi	54
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirish	59
Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich	
O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlashda oilaviy tadbirkorlikning o'rni	65
Baymanova Mavlyuda Djurayevna	
The Effect of Students' Financial Status on Academic Performance in Uzbekistan	70
Alimov Damirjon Odilovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasida tadbirkorlik faoliyatining o'rni	76
Jusupova Anjim Tansiqbaevna	
Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	82
Sohibjamol Abirkulova	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashdainnovatsion usullardan foydalanish	87
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobi va auditi bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari	92
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi budjetining shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi	97
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
Mamlakat sanoatining barqaror rivojlanishida energosamaradorlikning roli	104
J. J. Yaxshilikov	
Сравнительный анализ состояния сферы услуг в регионах Андижанской области	109
Мусабоев Рустам Алижонович	
Hududlarda aholi bandligini oshirish va kambag'allikni qisqartirishda ishlab chiqarish sanoatining o'rni (Qashqadaryo viloyati misolida)	114
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Baxronov Baxriddin Najmiddinovich	
Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini takomillashtirish yo'llari	118
Ermatov Utkirbek Baxodirjonovich	

Развитие цифровой экономики в Узбекистане, ее плюсы и минусы	122
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи, Мамбетова Мадина Зоҳид кизи, Алижонов Малика Алижон кизи, Хакимова Нигора Бахтиёрвна	
Investment Management is an Important Factor of Economic Development.....	127
Yuldasheva G. A., Ziyayev Dilshodjon	
O'zbekistonda moliyaviy texnologiyalar sanoatining rivojlanish istiqbollari.....	130
Rustamov Jasurbek Ravshanbek o'g'li	
Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi loyihalarni moliyalashtirish.....	136
To'irov Yunus Alomovich	
Operatsion faoliyatni boshqarishda strategiya tushunchasiga bo'lgan yondashuvlarning shakllanishi.....	143
Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich	
Ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ta'lim sifati va samaradorligini ta'minlash.....	148
Xusniddinov Yorqinjon Muxiddin o'g'li	
Budjet tashkilotlarida pul mablag'lari nazorat qilishni rivojlantirish yo'llari.....	152
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
QQS ma'murchiligining yevropa tajribasi.....	157
Bisenbayev Sharyar Kuanishbayevich	
O'zbekistonda soliq yukiga ta'sir etuvchi omillar tahlili	162
Nasimov Ravshanjon Azimovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida muqobil energiya vositalaridan foydalanib ma'lumot almashinish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalari	170
Ashurov Azizbek Ergash o'g'li, Janzakov Bekzot	
Analysis of the theoretical foundations of sustainable economic development at regional level	175
Khudayorova Munira Omonboy kizi	
Soliq ma'murchiligida joriy etilgan jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish yo'llari	182
Muxtorov Zokir Sayfulla o'g'li, Karimov Ilhom Anorboy o'g'li, Homidov Asrorbek Tohirjon o'g'li, Axmedova Shoxista G'ayrat qizi	
Sirdaryo viloyatining investitsiya muhiti zamonaviy rivojlanish tendensiyalari	187
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna	
Transformatsiyalash jarayonida tijorat banklarining kreditlash faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	191
Razzoqov Bexzod Gofurovich	
Modern trends in assessing the impact of industrial development on the environment.....	196
Turg'unov Jasurbek Alimardon o'g'li	
Pul oqimlarini guruhlash mezonlari bo'yicha tasniflashni kengaytirish.....	202
Atamurodov Saidmurod Yaxyoevich	
Iqlim o'zgarishlari va uning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirining ilmiy-nazariy tahlili	208
Ashrafjon Elov	
Soliqlarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati	214
Abramatov Eldor Toshmamatovich, Alimov Abduraxon Alxamiddin o'g'li, Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li, Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Tijorat banki daromadlari - moliyaviy barqarorlikni omili sifatida.....	218
Umarov Davron Shavkatovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxona barqarorligini boshqarishning o'ziga xos xususiyatlari	223
Masharipova Manzura Alimbayevna, Rahimov Mirjalol Sultonboy o'g'li	
Innovatsion yondashuvlar asosida chakana savdoni rivojlantirish yo'nalishlari.....	227
Saparova Mohira Alisher qizi, Abdullayev Ilyos Sultanovich	

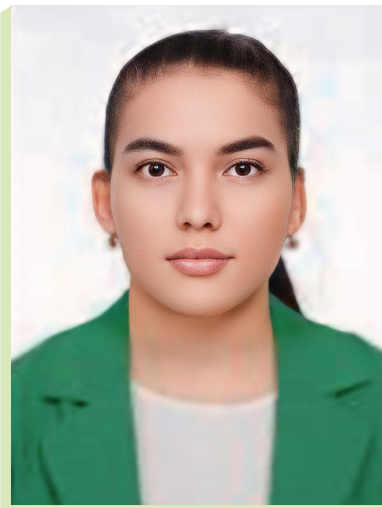
Experience of foreign countries in youth labor market research 231 Asqarova Muhabbat Ibraximovna	231
Xorij mamlakatlarida ijtimoiy tibbiy sug'urta badallari qiymatlarini taqqoslash 235 Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	235
O'zbekistonda alkohol va tamaki mahsulotlari ishlab chiqarilishi hamda realizatsiya qilinishi tahlili 241 Eshmatov Sirojiddin Tog'aymurodovich	241
Oliy ta'lim muassasalarini xalqaro tasnifining vujudga kelishi ilg'or tajribalari 247 Yuldashev Iskandar Bahromovich	247
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран 253 Буранова Лола Вахобовна	253
Davlat oliy ta'lim muassasalarida ta'lim xizmatlari xarajatlari hisobini takomillashtirish 263 Abdurahmanov Otabek Patidinovich	263
"To'qimachilik sanoatini rivojlantirish yo'lidagi muammolar va yechimlar" 270 Otaxanova Umida Olim qizi	270
Raqamli iqtisodiyot sharoitida mintaqalar infratuzilmasini rivojlantirish istiqbollari 275 Sayfulina Alfira Feratovna	275
Oliy va xususiy ta'lim muassasalarida ta'lim menejmentini qo'llash hamda alohida mexanizmlarining tahlili 281 Tshaev Hotamjon Ixtiyor o'g'li, Narzullayeva Gulchehra Salimovna	281
Jismoniy tarbiya va sport sohasini davlat-xususiy sheriklik asosida boshqarishning nazariy asoslari 287 Yuldoshev Ulug'bek Asqar o'g'li	287
Asosiy vositalarga oid BHXS va MHXSlar maqsadi va amaliyotda qo'llanilishi 293 Nematova Dilnoza Azamatovna	293
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning ilmiy-nazariy asoslari va omillari 297 S.M.Xolxo'jayev	297
The implementation of eco-tourism in supporting the optimality of tourism sector (case study in Indonesia and Uzbekistan) 302 Khalimova Mohirabonu, Alfira Sofia, Diana Igorevna Stepanova	302

ASOSIY VOSITALARGA OID BHXS VA MHXSLAR MAQSADI VA AMALIYOTDA QO'LLANILISHI

Nematova Dilnoza Azamatovna

Samarqand iqtisodiyot va servis institutining tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimiz hozirgi bosqichida buxgalteriya hisobi va hisobotini isloh qilish, xorijiy investorlarni jalb qilish, moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirish, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish va keng doiradagi iqtisodiy o'zgarishlarni amalga oshirish bilan bog'liq jihatlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot, buxgalteriya hisobining milliy standartlari, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari, uzoq muddatli aktivlar, moddiy aktivlar va asosiy vositalar.

Abstract: This article examines aspects related to the reform of accounting and reporting in our country, attracting foreign investors, increasing the transparency of financial reporting, harmonizing financial reporting with international standards, and implementing large-scale economic changes.

Key words: accounting, financial reporting, national accounting standards, international financial reporting standards, long-term assets, tangible assets and fixed assets.

Аннотация: В данной статье рассматриваются аспекты, связанные с реформированием бухгалтерского учета и отчетности в нашей стране, привлечением иностранных инвесторов, повышением прозрачности финансовой отчетности, гармонизацией финансовой отчетности с международными стандартами, а также реализацией широкомасштабных экономических изменений.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, финансовая отчетность, национальные стандарты бухгалтерского учета, международные стандарты финансовой отчетности, долгосрочные активы, материальные активы и основные средства.

KIRISH

Iqtisodiyotning zamonaviy globalizatsiyasi milliy hisob tizimni xalqaro darajaga yetkazish, moliyaviy hisobotlarning muvofiqligini ta'minlash va o'zaro uyg'unlashtirishni davrning o'zi taqozo qilmoqda. Bu esa moliyaviy hisobotdagi zaruriy ahborotni olishda o'zaro tafovutlarni muvofiqlashtirishda muhimdir.

Xalqaro amaliyotda kompaniyalar asosiy vositalarini hisob va hisobotda aks ettirish maxsus "Asosiy vositalar", deb nomlangan 16-son BHXS (IAS) bilan tartibga solingan. Bizning respublikamizda, korxonalarining asosiy vositalarini hisob va hisobotda aks ettirish tartiblari 5-son BHMS "Asosiy vositalar" hamda 21-son BHMS "Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy-xo'jalik faoliyati buxgalteriya hisobi hisobvaraqaqlar rejasi va uni qo'llash bo'yicha yo'riqnoma"da belgilangan.

Ta'kidlash joizki, hozirgi paytda amalda bo'lgan ushbu milliy standartlarimiz korxonalar asosiy vositalarga doir xalqaro amaliyotda qabul qilingan ko'plab tartiblarga to'lig'icha mos emas. Shu sababli 16-son BHXS (IAS) da belgilangan tartiblarni amaliyotda qo'llash buxgalteriya xizmati xodimlari tomonidan yangicha bilim va ko'nikmalarni xosil qilishni taqazo etmoqda. Aynan shular hozirgi kunda respublikamizda korxonalar asosiy vositalariga doir 16-son BHXS (IAS)da belgilangan tartiblarni amaliyotga joriy etish yo'llarini chuqur tadqiq etishni dolzarb qilib qo'ymoqda.

Tadbirkorlik subyektlari moliyaviy hisobotlarini tayyorlashda moliyaviy hisobining xalqaro standartlari (MHXS) tamoyillariga muvofiqligini ta'minlanishi, nafaqat yirik, balki o'rta va kichik korxonalarining boshqaruv qarorlarini qabul qilishda asos sifatida xizmat qiladi. MHXSlari asosida tayyorlanadigan moliyaviy hisobot ko'proq axborotlarni o'zida mujassamlashtiradi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda moliyaviy hisobotlarni tuzishni me'yoriy-huquqiy jihatlarini MHXSga uyg'unlashtirish borasida zaruriy chora-tadbirlar amalga oshirilayotganligi alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishni jadallashtirish orqali xorijiy investorlarni zarur axborot muhiti bilan ta'minlash va xalqaro moliya bozorlariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, hisob va audit sohalari mutaxassislarini xalqaro standartlar bo'yicha tayyorlash tizimini takomillashtirish doirasida zaruriy chora-tadbirlarni amalga oshirish haqida alohida ta'kidlangan[1].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Respublikamizda oxirgi yillarda MHXSlarini korxonalar amaliyotiga joriy etish masalalari borasida ko'plab darsliklar, o'quv qo'llanmalar, ilmiy maqolalar chop etilmoqda. Ular sirasiga olimlarimizdan S.Tashnazarov, D.Narbekov, Sh.Raxmonov, A.Turayev, Sh.Ergasheva, A.Ibragimov, N.Rizayev, I.Ibragimova, J.Qurbanbayev, S.Djumanov, K.Urazov, M.Po'latov, E.Mo'yidinov va boshqalar qalamiga mansub ishlarni kiritish mumkin. Shubhasiz, ushbu ishlar respublikamizda asosiy vositalar bo'yicha MHXSlarda belgilangan tartib-qoidalarni korxonalar amaliyotiga joriy etishda muhim o'rin tutadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

MHXSlarga ko'ra korxonalar asosiy vositalarni hisob va hisobotda aks ettirishning amaliy masalalarini tadqiq qilishda biz tomonimizdan tizimli yondoshuv, deduksiya, induksiya, tahlil, taqqoslash, qiymatni baholashning diskontlash va boshqa usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bugungi kunda respublikamizda buxgalteriya hisobining asosiy qoidalari, shuningdek, buxgalteriya hisobini tashkil etish prinsiplari va talablarini MHXSning prinsiplari va talablariga uyg'unlashtirish zarur. Xo'jalik yurituvchi subyektlari moliyaviy hisob va hisobotlarini MHXSning asosiy qoidalariga asosan tuzishi hisobotning shaffofligini ta'minlaydi. Xo'jalik yurituvchi subyektlari uchun MHXS talablariga muvofiq ravishda hisobot berish xo'jalik subyektining moliyaviy-iqtisodiy faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarni olishga, shu bilan birga, moliyaviy hisoblarning ishonchligini oshirish imkonini beradi.

MHXS jadal amaliyotga kirib kelishi natijasida, bir qator muammolar paydo bo'ldi, ya'ni:

- MHXS va BHMS parallel hisob yuritilishi natijasida, buxgalteriya hisobi murakkablashdi;
- mavjud dasturiy mahsulotlar mukammal emasligini ko'rsatdi;
- ikki standart maqsadlari farqlanishi, mamlakatimiz hisobotlari moliyaviy tavsifga ega bo'lgan bir vaqtda,

MHXS investorlar uchun eng shaffof ma'lumotlarni taqdim etishga qaratilgan (bunga korxonalar hozirgi kunda tayyor emas).

O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonunning 17-moddasi, Soliq Kodeksining 306-moddasi, 5-son "Asosiy vositalar" nomli BHMSning 35-bandiga asosan yer qiymati amortizatsiya qilinmaydi. Shuningdek, 16-son "Asosiy vositalar" BHXSda "Mulk, mashinalar va uskunalar" BHXSning 56-paragrafida yer va bino birga xarid qilinganda ham alohida amortizatsiya qilinadigan qiymat bilan bog'liq holatlar to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan[2].

5-BHMSga asosan asosiy vositalar tarkibiga 0170 schotda "Ish hayvonlari", 0171 schotda yuritilayotgan "Mahsulдор mollar", 0180 schotida "Ko'p yillik o'simliklar" kiritilgan. Jumldan, 16-sonli BHXSda hayvonlar va o'simliklar, 41-son "Qishloq xo'jaligi" BHXSda qishloq xo'jaligiga doir aktivlar hisobi yuritiladi. Sotish uchun tavsifiya qilinayotgan mulk, mashinalar va asbob-uskunalar 5-son MHXSda "Sotishga mo'ljallangan uzoq muddatli aktivlar va tugatilgan faoliyat" bilan bilan bog'liq holatlarni o'z ichiga oladi[3].

Demak, xalqaro standartlarga o'tishda biz me'yoriy-huquqiy bazaga o'zgartirishlar kiritishimiz lozim ekanligini ushbu holatlarda yaqqol namoyon bo'lmoqda. Bu holat, auditda to'la va asosli buxgalteriya hisob standartlari asosida olib borilishida auditorlik xulosalari ishonshligini ta'minlanish uchun mutanosibdir. Xalqaro standartlar asosida yuritiladigan moliyaviy hisobotlarga Milliy hisob tizimidagi moliyaviy hisobotlarni uyg'unlashtirish orqali hisobotlarning investitsion jozibadorligini oshirish muhimdir.

Asosiy vositalar hisobini yuritishda alohida o'ziga xos jihatlarini e'tiborga olgan holda, MHXSlar talablariga muvofiqligini ta'minlash orqali hisobotning ishonchligini oshirish zarurdir. Bunda, moddiy aktivlar o'z navbatida, ikkita guruhga ajratiladi: Uzoq muddatli moddiy aktivlar va qisqa muddatli moddiy aktivlardir. Hozirgi amaliyotimizda qo'llanib kelinayotgan "asosiy vositalar" tushunshasi "uzoq muddatli moddiy aktivlar"ning mohiyati va aniqliklarini o'zida mujassamlashtirishi kerak. Bu asosiy vositalar atamasi ushbu uzoq muddatli moddiy aktivlarni qanchalik darajada tavsiflashi muammoli holat, ya'ni misol uchun nomoddiy aktivlar asosiy vosita emasmi, degan savol tug'iladi.

Shu bois, asosiy vositalar tushunshasini yangi bozor iqtisodiyoti sharoitiga moslashtirish zarurati mavjud, deb o'ylaymiz. Fikrimizcha, uzoq muddatli moddiy aktivlar tarkibini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirsak, "Mulk (yer), bino, mashina va asbob-uskunalar" atamasini amaliyotga kiritish maqsadga muvofiq[4].

Milliy standartlarimizda asosiy vositalarga berilgan ta'rif xalqaro standartda "mulk, bino, mashina, asbob-uskunalar"ga berilgan ta'rifga to'liq muvofiq keladi.

Xalqaro standartga ko'ra "Mulk, mashinalar va uskunalar" obyektlari aktiv sifatida tan olinadi, bunda katta ehtimol bilan ta'kidlash mumkin, korxona aktivlarni foydalanish bilan bog'liq iqtisodiy naf oladi va korxona ushun aktivning qiymati ishonchli baholanishi mumkin.

Xalqaro standartlarda "mulk, bino, mashina va asbob-uskunalar"ni tan olishda bir davrda ko'p vaqt o'tishni talab etadi, deb ko'rsatilgan bo'lsa, respublikamiz milliy standartida bir yildan ortiq deyilgan. Bundan tashqari, milliy standartda O'zbekiston Respublikasida belgilangan minimal ish haqining 50 barobaridan ortiq qiymatdagi buyumlar mulk, mashinalar va asbob-uskunalar sifatida tan olinishi e'tirof etilgan[5]. Fikrimizcha, bu mezonni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirishni talab etadi.

Har bir korxona o'zining hisob siyosatida bir davrdan ortiq xizmat qiluvchi, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish yoki ma'muriy boshqaruv jarayonida foydalanuvchi "asosiy vositalar" tarkibini standart talablaridan kelib chiqib mustaqil belgilashi kerak. Chunki biror-bir kichik korxona uchun qiymati minimal ish haqining 50 barobaridan kam bo'lgan vositalar bo'lishi mumkin. Amaldagi tartibga ko'ra, hozirgi kunda qiymati 50 minimal ish haqidan kam bo'lgan vositalar "asosiy vositalar" sifatida e'tirof etilmasligi natijasida ularga depretsatsiya hisoblanmay qolmoqda, ularning to'liq qiymati shu davr xarajatlariga kiritilmoqda. Bu jarayonlarni hisob tamoyillariga muvofiqlashtirish maqsadga muvofiq, deb o'ylaymiz[6].

"Asosiy vositalar"ning tarkibi(holatlari)ni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish kerak. Xalqaro standartda "Mulk, mashinalar va uskunalar"ning holatlari keltirilgan. Binobarin 5-son "Asosiy vositalar" BHMSda asosiy vositalar tarkibi belgilanmagan. Bu tarkib 21-son BHMSda schotlar rejasidagi asosiy vositalarning tarkiblarga alohida schotlar ajratilgan. Fikrimizcha, 5-son BHXSda "Asosiy vositalar"ning tarkiblarini keltirish kerak.

Mamlakatimiz amaliyotida yer davlatning mulki hisoblanadi. Yerdan uzoq muddatga foydalanish huquqi berilgan. Huquq bo'lganligi bois, bu nomoddiy aktiv sifatida e'tirof etilishi hisob tamoyillariga muvofiq keladi, deb o'ylaymiz. Yerni obodonlashtirish, uzoq muddatli ijaraga olingan asosiy vositalarni obodonlashtirish xarajatlarini tegishli davrlar xarajatlariga kiritish hisob tamoyillariga muvofiq keladi. Ishchi va mahsuldor mollar, ko'p yillik o'simliklarni biologik aktiv sifatida tan olish tamoyillarini belgilovchi standartlarni ishlab chiqish kerak.

Xalqaro standartda ehtiyot qismlari va servis asbob-uskunolari odatda zaxira sifatida hisobga olinishi va iste'mol qilinishi mobaynida foyda va zararlarda tan olinishi qayd qilingan. Biroq, agar tashkilot ularni bir davrdan ortiq davrda foydalanishni ko'zda tutsa, yirik ehtiyot qismlar va rezervdagi asbob-uskunalar "asosiy vosita" sifatida tasniflanadi. Analogik tarzda, agar ehtiyot qismlar va servis asbob-uskunolari "Asosiy vosita" obyektlaridan ekspluatatsiya qilish bilan bog'liq holda foydalanilgan taqdirda "Asosiy vosita" sifatida hisobga olinadi.

Xalqaro standardda tashkilot "Mulk, mashinalar va uskunalar"ga qilingan xarajatlari ularning sarflanish davrida tan olinishi ko'zda tutilgan. Bular qo'yidagilarni o'z ishiga oladi:

- "Mulk, mashinalar va uskunalar" obyektlarini xarid qilish va jihozlash bilan bog'liq holda sarflangan xarajatlari;

- obyektning boyitish, qisman almashtirish va unga xizmat ko'rsatilishi oqibatida amalga oshirilgan xarajatlari sifatida tan olinadi[7].

Milliy standartda ham mulk, bino, mashina va asbob-uskunalarining qiymatiga to'g'ridan to'g'ri kiritiluvchi xarajatlarni alohida moddada ajratish maqsadga muvofiq, deb o'ylaymiz. Bu holat ularning tannarxi oshishi mexanizmini to'g'ri belgilash imkoniyatini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

"Asosiy vositalar" deb nomlangan 16-son BHXS(IAS)da belgilangan tartib-qoidalar respublikamizning 5-son BHMSda belgilangan tartib-qoidalaridan ko'p jihatlari bilan farq qiladi. Mamlakatimiz korxonalari hisob amaliyotiga mazkur xalqaro standartni joriy etish foydalanuvchilar uchun tadbirkorlik subyektlarining asosiy vositalari to'g'risida har taraflama ishonchli ma'lumotlarni olish hamda ushbu ma'lumotlarda aniq iqtisodiy man-tiqni ta'minlash imkonini beradi.

Xorijiy tajribalarga muvofiq kapital xarajatlari aktivlarning xizmat qilish muddati uzayishiga olib kelsa, bunday xarajatlari depretsatsiya summasini kamaytirishga moslashtiriladi. Natijada aktivlarning boshlang'ich qiymati o'zgarmaydi, uning qoldiq qiymati esa ushbu kapital xarajatlari summasiga oshadi.

Amaliyotda kapital ta'mirlash xarajatlarini ishlab chiqarish yoki davr xarajatlariga kiritish ko'rsatilgan. Xalqaro standartlar talabalaridan kelib chiqib, kapital ta'mir mehnat unumdorligi oshishi yoki mahsulot sifati yaxshilanishiga olib kelsa, uni "Mulk, mashinalar va uskunalar" qiymatida hisobga olish maqsadga muvofiq, deb o'ylaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 24.02.2020 й. ПҚ-4611-сон “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори. lex.uz.
2. БҲҲС (IAS) 16 “Асосий воситалар”. nrm.uz.
3. МҲҲС (IFRS) 5 “Сотиш учун мўлжалланган оборотдан ташқари активлар ва тугатилган фаолият”. staff.tiame.uz.
4. Ташназаров С.Н. Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари: Олий ўқув юртлари магистратура мутахассисликлари учун дарслик.— Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”. 2019.— 584-б.
5. Уразов К.Б., Пўлатов Э.М. Бухгалтерия ҳисоби. Дарслик.— Т.: “Fan va texnologiyalar nashriyot matbaa uyi”, 2021.— 560 бет.
6. Нематова Дилноза Азаматовна, Корректировка Счета Основных Средств На Международные Финансовые Стандарты, Central asian journal of innovations on tourism management and finance, Volume: 04 Issue: 09 | 2023 ISSN: 2660-454X.
7. <https://cajitmf.centralasianstudies.org>.
8. <http://www.gaap.ru>.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

